

ВІРТУАЛІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. Глобальні тенденції, такі як прискорення життєвого циклу продукції, цифровізація та поява інноваційних технологій, призводять до радикальних змін у більшості галузей, що підштовхує компанії на пошук нових конкурентних моделей управління бізнесом. У зв'язку з прискореними темпами розвитку нових технологій, використання повного спектру інноваційних важелів стає обов'язковою умовою лідерства й запорукою стійкої конкурентної переваги підприємства. В статті досліджено теоретичні питання формування віртуалізації господарської діяльності та її сутність, здійснено визначення її особливостей та цілей впровадження, а також окреслення реалій нормативного врегулювання зазначеної сфери. Також, визначається практична сторона процесу переходу від реальної господарської діяльності до віртуальної.

Ключові слова: віртуалізація господарської діяльності, електронна форма господарського обороту, електронна економіка, механізм трансферу технологій, індустриальні парки, цифровізація.

VIRTUALIZATION OF ECONOMIC ACTIVITY: REALITIES AND PROSPECTS FOR UKRAINE

Summary. In a dynamic external environment, businesses, are forced to build their competitive strategy based on the continuous use of innovative technologies and automated solutions. Business digitization is an inevitable trend, without is impossible consistency with modern requirements. Strategic measures to increase the competitiveness of any company should be implemented in the plane of its digital dimension. Global trends, such as accelerating the product life cycle, digitalization and the emergence of innovative technologies, are leading to radical changes in most industries, which pushes companies to seek new competitive business management models. Due to the accelerated pace of development of new technologies, the use of a full range of innovative levers becomes a prerequisite for leadership and a guarantee of sustainable competitive advantage of the enterprise. The vast majority of sectors of the economy are exposed to digitization, which is becoming an important component of economic development. At the same time, it is obvious that the key to stability and high competitiveness in the long term should be a policy of continuous innovation and innovation. For most countries, this can be the institutional basis for the sustainable growth of production and the level of human well-being in the future. In the study of theoretical issues related to virtual economic activity and its essence, its use and goals were achieved, which were also realized, as well as separated in the real regime of the regulated sphere. In addition, it is practically a practical procedure for the transition from real to virtual business. The article examines the theoretical issues of virtualization of economic activity and its essence, defines its features and objectives of implementation, as well as outlines the realities of regulatory regulation of this area. Also, the practical side of the process of transition from real economic activity to virtual is determined. Problems of formation of the uniform digital infrastructure are defined. A number of measures are recommended for the effective implementation of management decisions focused on digitalization of economic activity.

Keywords: digitalization, digital transformation, digital strategy, digital economy, business process transformation, competitiveness.

Постановка проблеми. В сучасних умовах стрімких глобалізаційних процесів віртуалізація господарської діяльності набуває все більшого значення. В її основі лежить колосальний прорив в науково-технічному прогресі і, передусім, в розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, які фактично перетворили наш світ на єдину господарюючу систему і у багатьох випадках стерли обмеження простору і часу. Таким чином, розвиток науково-технічного прогресу і інформаційно-комунікаційних технологій поступово збільшує питому вагу сфер господарювання, які стають більш конкурентоспроможними не лише на внутрішньому державному ринку, але й сміливо виходять на міжнародну арену.

Для України віртуалізація господарської діяльності й досі є відносно новим поняттям про що свідчить практична відсутність нормативного врегулювання цього питання, незначна кількість наукових досліджень, що в свою чергу при-

зводить до застарілості методів господарювання на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи феномен віртуалізації господарської діяльності, вітчизняні та зарубіжні вчені у своїх дослідженнях звертали увагу на різні аспекти даного питання. Так, серед вітчизняних науковців варто виокремити теоретичні розробки і положення наукових праць учених-правників та економістів: Д.Б. Бабаєва, Д.А. Горового, К.О. Горової, К.В. Єфремової, Х.О. Лутцевої, А.В. Маслової, І.А. Матвеева, Ю.О. Михайлової, Т.Г. Осачої, В.Ф. Паульмана. Серед доробку іноземних фахівців на особливу увагу заслуговують погляди С. Бреннена та Д. Крайса, Ж.-П. де Клерка, Т. Оноре. Але, ряд проблемних питань, які стосуються правового регулювання віртуалізації господарської діяльності, зокрема і на вітчизняному рівні, залишаються невирішеними.

Метою статті є дослідження сутності віртуалізації господарської діяльності, визначення її особливостей та цілей впровадження, а також окреслення реалій нормативного врегулювання зазначеної сфери та визначення практичної сторони процесу переходу від реальної господарської діяльності до віртуальної.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, варто зазначити, що у науці склались досить різні погляди щодо визначення сутності віртуалізації господарської діяльності. Так, якщо звернутися до буквального значення терміну «віртуалізація», то це створення умовного образу реального об'єкта за допомогою сучасних інформаційних технологій і засобів телекомунікацій [1, с. 92].

Х.О. Лутцева та Т.Г. Осадча визначають віртуалізацію економіки як досить тривалий процес, можливо, цілу історичну епоху в рамках переходу від індустріального до віртуального, а далі до постіндустріального суспільства й водночас від економічної до постеконіомічної цивілізації. Власне віртуальна економіка, на їхню думку, – це якісно новий стан сучасної економіки, за якого інформаційні технології є матеріальним двигуном усіх процесів, що відбуваються в ній [2, с. 127].

Деякі інших поглядів додержується А.В. Маслова, яка в роботах, присвячених проблемам віртуалізації економічних відносин, стверджує, що віртуальна економіка – це електронна економіка, що функціонує на базі інформаційно-комунікаційних технологій [3, с. 27].

Електронна ж економіка, на думку І.А. Матвеева, – це форма ведення господарської діяльності інформаційного суспільства, яка характеризує сукупність відносин, що складаються в системі цифрового виробництва товарів і послуг, їх розподілу, обміну та споживання [4].

К.В. Єфремова зазначає, що віртуальна форма господарського обороту – це одна з форм господарського обороту, що являє собою опосередкований інформаційно-комунікаційними технологіями спосіб зовнішнього вираження та внутрішнього зв'язку структурних елементів сфери господарювання та об'єднує сукупність вчинюваних суб'єктами господарювання й іншими учасниками господарських відносин юридично значущих дій, необхідних для здійснення ними господарської діяльності та задоволення їх потреб та інтересів за допомогою електронних засобів [5].

На наш погляд, в більш широкому розумінні віртуалізація господарської діяльності є таким економічним розвитком, при якому чинники простору і часу або втрачають своє обмежуюче значення або їх обмежуюче значення значною мірою зменшується. Таким чином, віртуалізації господарської діяльності притаманні такі ознаки:

1. фактори простору і часу втрачають своє обмежуюче значення для господарської діяльності або ж суттєво слабшають;

2. зростає значущість інтелектуальних сфер господарювання в їх загальному обсязі;

3. зростає значущість інтелектуальної складової в переважно не інтелектуальних сферах господарювання [6].

Виходячи з цього можна стверджувати, що електронній формі господарського обороту притаманні усі ознаки родової категорії «господарський оборот» з відповідними особливостями, а саме:

1) господарський оборот охоплює не будь-які відносини, а лише господарські, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності;

2) об'єднує юридично значущі дії суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин; 3) відносини і процеси, що стосуються організації та управління виробництвом, розподілу, обміну, збуту, споживання товарів та послуг, реалізуються через мережу Інтернет, а сферою обороту товару є цифровий ринок.

Якщо звернутися до досвіду України у сфері віртуалізації господарської діяльності, то він досить незначний, зокрема, на рівні чинного правового регулювання відносин у сфері електронної економіки нині йдеться переважно про правове забезпечення окремого її вияву – електронної комерції. При цьому нормотворці не приділяють, на жаль, належної уваги іншим важливим аспектам, зокрема, наприклад, віртуалізації відносин у сфері господарювання. Однак подібна ситуація, як не дивно, цілком відповідає Розпорядженню Кабінету Міністрів України від 15 травня 2003 року № 386-р, яким затверджено Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні, приписи якої визначають, що перш за все необхідно розробити нормативно-правову базу у сфері електронної комерції та її гармонізації з міжнародними стандартами [7]. Так, з-поміж наявних тут здобутків варто передусім назвати Закон України «Про електронну комерцію» від 3 вересня 2015 року № 675-VIII [8] і Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 року № 852-IV [9].

Відтак, сучасний етап законотворчої діяльності вирізняється збільшенням регламентацій віртуалізації господарської діяльності. Так, вагомим проривом було розроблення проекту «Цифрова адженда для України 2020» (або як її ще називають «Цифровий порядок денний – 2020»), у якому зазначається, що цифрове (віртуалізоване) господарювання є ключовим двигуном конкурентоспроможності, продуктивності, інновацій та, загалом, економічного зростання України в глобальному «цифрово-економічному» середовищі [10]. Крім того, розпорядженням Кабінету міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р було схвалено Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затверджено план заходів щодо її реалізації, зокрема передбачено, що ця концепція передбачає здійснення заходів щодо запровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної та соціальної сфер, усвідомлення наявних викликів та інструментів розвитку цифрових інфраструктур, здобуття громадянами цифрових компетенцій, а також визначає критичні сфери та проекти цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання цифрових технологій [11].

З огляду на зазначену концепцію, основними цілями цифрового розвитку, які стосуються господарської діяльності є :

1. прискорення цифрового зростання та залучення інвестицій;

2. трансформація секторів економіки в конкурентоспроможні та ефективні;

3. технологічна та цифрова модернізація промисловості та створення високотехнологічних виробництв;

4. розвиток цифрової індустрії та цифрового підприємництва.

Крім того, як уже зазначалось віртуалізація господарської діяльності є процесом підтвердження науково-технічного прогресу і наслідком його стрімкого прискорення, проте необхідно враховувати, що віртуалізація господарської діяльності здійснюють, у свою чергу, і зворотній вплив на все господарське життя, а саме породжують 1) поступальне посилення науково-технічного прогресу і інноваційної діяльності; 2) прискорення темпу всього громадського життя і, зокрема, усього господарського життя; 3) посилення якісних стрибків в економіці, так званих «економічних стресів» [12].

Тому, з огляду на сказане суб'єктам господарювання для досягнення конкурентоспроможності у віртуально-інтелектуальному середовищі господарювання потрібно виконати ряд перетворень.

По-перше, досягти високої інноваційності управління за допомогою залучення спеціалістів у сфері ІТ, які розглядатимуться як генератори доходу, а не драйвери витрат. Тому, наразі для пошуку та розвитку талантів ІТ-компанії України вже реалізують багато експериментальних проєктів, спрямованих на підвищення ефективності системи освіти – від формування галузевих стандартів та унікальних бакалаврських програм до навчання викладачів та оснащення навчальних лабораторій.

По-друге, для переходу до віртуалізації український бізнес та підприємництво повинні спиратися на державну підтримку за рахунок податкових та фінансових інструментів, а також на можливість вільного залучення венчурного капіталу. Така підтримка повинна відбуватися або шляхом безпосереднього фінансування перспективних наукоємних виробництв за рахунок бюджетних коштів або ж через пільгове оподаткування компаній, що впроваджують інновації. Також важливими аспектами державної підтримки в цій галузі є:

1) офіційне визнання всіх міжнародних стандартів, які складають загальновизнану основу віртуалізації господарювання (близько 100 стандартів);

2) державна підтримка діяльності технічних комітетів, які візьмуть участь в роботі над зазначеними стандартами;

3) створення механізму заохочення подання заявок на винаходи за кордоном тільки після попереднього подання заявок в Україні;

4) створення механізму державної підтримки патентування вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності в Україні та в іноземних державах (за умови дотримання пункту вище);

5) можливість захисту патентних прав та ноу-хау через звернення до спеціалізованих («патентних») судів;

6) створення механізмів трансферу технологій [13].

Наступним кроком повинно стати створення, так званих, індустріальних парків – спеціальних промислових територій з підготовленою інженерно-транспортною інфраструктурою, набором необхідних сервісів, спрощеними регуляторними про-

цедурами та пакетом інвестиційних стимулів для виробничих та науково-дослідних підприємств.

Це перевірений часом та міжнародним досвідом механізм інтенсифікації виробництва, економіки, залучення інвестицій, збільшення зайнятості населення, збалансованого регіонального розвитку, підтримки місцевих виробників, сприяння малому та середньому підприємству.

Індустріальні парки для України – це один з головних факторів прискорення економічного розвитку. Найбільш ефективна стратегія дій – це зробити так, щоб українські підприємці та бізнес хотіли, могли та зробили Україну конкурентною на глобальному ринку.

Заключним етапом є міжнародний промислен віртуалізованої продукції. Саме на цій стадії і є головними такі ознаки віртуалізації як зникнення або істотне ослаблення обмежуючих факторів простору і часу, оскільки прискорюється передача інформації, до того ж великих її обсягів, а також можливість матеріалізації об'єкта в тій чи іншій точці простору без його фізичного переміщення в просторі, а лише на основі передачі інформації. Таким чином, ми можемо представити віртуалізований об'єкт (продукцію) в будь який час і в будь якій точці. І саме в даному аспекті слід зауважити, що особливістю цифрового господарювання є те, що поширюються саме «цифрові товари», тобто будь-які товари та послуги, які надаються, зберігаються, доставляються і використовуються в електронній формі. Тобто, цифрові товари поставляються в електронному вигляді споживачеві через електронну пошту або завантажуються з Інтернету. При покупці цифрових товарів в Інтернеті, після того як оплата була отримана, продавець надає цифровий елемент як вкладення на електронну пошту або ж може надати безпечне з'єднання, через яке можливо завантажити елемент.

Цифрові товари можна також назвати «електронні товари» або «digital goods». Приклади цифрових товарів включають вебінари, відео, навчальні програми, електронні книги, музичні файли, текстову інформацію (PIN коди, коди до online ігор), інтернет-радіо, інтернет-телебачення і потокове медіа; програмне забезпечення, шрифти та графіку; цифрові підписки; інтернет-рекламу, оголошення онлайн (проплачені рекламодавцем); інтернет-купони; електронні квитки; онлайн жетони казино; фінансові інструменти в електронному вигляді; завантажене програмне забезпечення (Digital Distribution) і мобільні додатки; аккаунти у соціальних мережах; хмарні додатки і онлайн-ігри; віртуальні товари, що використовуються у віртуальній економіці онлайн-ігор і спільнот; навчальні посібники; робочі листи; членські програми; шпалери для робочого столу, теми і фони для мобільних телефонів; онлайн організатор; електронне навчання (онлайн-курси); інтерв'ю; повідомлення в блозі; інтернет-карти; мітки; візерунки; друковані видання; кліпарт (набір графічних елементів дизайну); подарункові теги; теми веб-сайту; фотогалереї; веб-графіки; веб-шаблони і будь-який інший елемент, який може бути в електронному вигляді (зберігається у файлі або декількох файлах) [14].

Таким чином, ідея віртуалізованого об'єкта, зводиться до того, що це повинен бути суто нематеріальний об'єкт, який існує лише у віртуальній площині, оскільки, якщо такий товар матиме фізичне втілення, то на нашу думку, така діяльність буде зводитись суто до функцій реклами.

Разом з тим, для належного функціонування віртуального господарювання певні обов'язки по його впровадженню покладаються не лише на суб'єктів господарювання, а і на державу. Так, задля досягнення поставлених цілей державі потрібно: усунути законодавчі, інституційні, фінансові та інші перешкоди, які заважають розвитку цифрової економіки; впровадити стимули та мотивації, які можуть полягати у певних пільгах або фінансовій підтримці з боку держави, для заохочення бізнесу та індустрій економіки в цілому до цифровізації; створити попит серед громадян до цифровізації, насамперед через впровадження державою масштабних проектів цифрових трансформацій, зокрема на базі сучасних моделей державно-приватного партнерства; створити, за рахунок залучених інвестицій, та розвивати цифрові інфраструктури як основи використання переваг цифрового світу; розвинути цифрові компетенції осіб, які займаються господарською діяльністю для забезпечення їх готовності до використання цифрових можливостей, а також по-

долання супутніх ризиків; розвивати цифрове підприємництво, за рахунок створення відповідних інфраструктур для підтримки та розвитку інноваційної діяльності, впровадження механізмів фондування, стимулювання та підтримки.

Висновки. Отже, віртуалізація господарської діяльності є стрімким поштовхом для розвитку економічної політики України та підвищення рівня її конкурентоспроможності, створення високої доданої вартості товарів і послуг, якісного управління виробничо-збутовими ланцюжками та ефективного використання ресурсів, що в свою чергу призведе до укріплення авторитету країни на міжнародній арені. Тому, впровадження віртуальних технологій у процеси виробництва, або «цифровізація» промисловості, має стати одним із пріоритетів державної політики, в тому числі й господарювання. Саме держава у цьому питанні має відігравати ключову роль — через сприяння та створення необхідних умов заохочення бізнесу до модернізації та переходу до технологій віртуалізації, оскільки послідовне виконання зазначених дій стане впевненим кроком до стимулювання внутрішніх ринків споживання, впровадження та виробництва цифрових технологій, трансформації економіки від традиційної до ефективної цифрової, а також визначення критичних сфер та проектів цифровізації країни.

Список літератури:

1. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
2. Лутцева К.А. Вектор развития экономических отношений собственности в условиях виртуализации экономики. *Социально-экономические явления и процессы*. 2011. № 11. С. 127–133.
3. Маслова А.В. Виртуальная экономика как проявление виртуализации экономических отношений. *Век качества*. 2011. № 6. С. 26–28.
4. Матвеев И.А. Электронная экономика: сущность и этапы развития. URL: <http://uecs.ru/makroekonomika/%20item/1427-2012-06-29-06-02-49> (дата звернення: 25.02.2020).
5. Єфремова К.В. Сучасні тенденції перетворень світового господарства. URL: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/Yefremova.pdf> (дата звернення: 25.02.2020).
6. Галиця І. О. Середовище господарювання та інноваційність управління. К.: Університет економіки та права «КРОК», 2016. URL: http://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/galitsya_0012.pdf (дата звернення: 25.02.2020).
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15.05.2003 № 386-р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 44. Ст. 1581.
8. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 45. Ст. 410.
9. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 № 852-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 276.
10. Проект Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020). 2016. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (дата звернення: 25.02.2020).
11. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 17.01.2018 № 67-р.
12. Галиця І.О., Шевченко М.М., Гудзинський С.О. Здоров'я як конкурентний ресурс людини і держави та фактор економічної безпеки / *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 4. С. 23–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_4_7 (дата звернення: 25.02.2020).
13. Дяченко Р.О. Віртуалізація підприємницької діяльності в умовах інформатизації суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : збірник наукових праць*. Запоріжжя, 2015. Вип. № 62. С. 222–231. URL: <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/54889> (дата звернення: 25.02.2020).
14. Єфремова К.В. Щодо визначення об'єктів інтернет-правовідносин. URL: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/01/Yefremova.pdf> (дата звернення: 25.02.2020).

References:

1. Shinkaruk, V.I. (ed.) (2002). *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abris, 742 p.
2. Lutceva, K.A. (2011). *Vektor razvitija jekonomicheskikh otnoshenij sobstvennosti v uslovijah virtualizacii jekonomiki* [The vector of development of economic relations of property in a virtualized economy]. *Socio-economic phenomena and processes*, no. 11, pp. 127–133.
3. Maslova, A.V. (2011). *Virtual'naja jekonomika kak projavlenie virtualizacii jekonomicheskikh otnoshenij* [Virtual economy as a manifestation of the virtualization of economic relations]. *Century of quality*, no. 6, pp. 26–28.
4. Matveev, I.A. (2012). *Jelektronnaja jekonomika: sushhnost' i jetapy razvitija* [Electronic Economy: Essence and Stages of Development]. Available at: <http://uecs.ru/makroekonomika/%20item/1427-2012-06-29-06-02-49> (accessed: 25 February 2020).

5. Jefremova, K.V. (2017). Suchasni tendencii' peretvoren' svitovogo gospodarstva. [Modern tendencies of transformations of world economy]. Available at: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/Yefremova.pdf> (accessed: 25 February 2020).
6. Galycja, I.O. (2016). Seredovyshhe gospodarjuvannja ta innovacijnist' upravlinnja [Business environment and management innovation]. Kyiv: University of Economics and Law "KROK". Available at: http://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/galitsya_0012.pdf (accessed: 25 February 2020).
7. The Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Strategy for the Development of the Information Society in Ukraine" dated 15.05.2003 № 386-r. Official Gazette of Ukraine. 2013. № 44. Art. 1581.
8. The Law of Ukraine "On e-commerce" dated 03.09.2015 № 675-VIII. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2015. № 45. Art. 410.
9. The Law of Ukraine "On electronic digital signature" of 22.05.2003 № 852-IV. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2003. № 36. Art. 276.
10. Project Digital Agenda of Ukraine – 2020 (Digital Agenda – 2020). Available at: <https://uccu.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (accessed: 25 February 2020).
11. The Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020 and approval of the action plan for its implementation" from 17.01.2018 № 67-r.
12. Galycja, I.O., Shevchenko, M.M., & Gudzyns'kyj, S.O. (2015). Zdorov'ja jak konkurentnyj resurs ljudyny i derzhavy ta faktor ekonomichnoi' bezpeky [Health as a competitive resource of man and state and a factor of economic security]. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, vol. 4, pp. 23–26. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_4_7 (accessed: 25 February 2020).
13. Djachenko, R.O. (2015). Virtualizacija pidpryjemnyc'koi' dijal'nosti v umovah informatyzaci' suspil'stva [Virtualization of entrepreneurial activity in the conditions of informatization of society]. *Humanitarian Bulletin of the Zaporizhia State Engineering Academy: a collection of scientific papers. Zaporozhye*, no. 62, pp. 222–231. Available at: <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/54889> (accessed: 25 February 2020).
14. Jefremova, K.V. (2017). Shhodo vyznachennja ob'ektiv internet-pravovidnosyn [Regarding the definition of objects of Internet legal relations]. Available at: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/01/Yefremova.pdf> (accessed: 25 February 2020).